

Марина Сорока,

н. с. сектору реферування української наукової літератури НБУВ

СИСТЕМА РЕФЕРУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ ВИДАНЬ

(ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ)

Необхідно створити національну систему інформування вітчизняних учених, що сприятиме розвитку науки. Отже, розробка концепції інформаційного забезпечення науки, яка б передбачала створення системи комплексного інформаційного обслуговування вчених і спеціалістів на основі нових і традиційних інформаційних продуктів та послуг – нагальне завдання сьогодення.

У світі вже існує достатньо розгалужена система інформування про нові напрями розвитку науки. Світовий потік наукової літератури майже в повному обсязі відображений у реферативних журналах інформаційних служб INSPEC, BIOSIS, CAS та ін. Крім цих видань, великим попитом серед вітчизняних науковців користуються видання російських інформаційних інститутів - ВІНІТІ й ІНІОН. Українську наукову літературу на сучасному етапі майже не віддзеркалено в цьому інформаційному потоці. Заповнення вказаної лакуни має стати одним з пріоритетних завдань українських інформаційних установ. При цьому особливого значення набуває комплексність інформаційних послуг. Поряд з наданням інформації у вигляді друкованих РЖ треба розробити сервіс для її кумуляції, збереження і доведення до споживачів по глобальних комп'ютерних мережах.

Враховуючи безперервне й швидке зростання кількості друкованої та неопублікованої інформації в сучасному світі й підвищення цін на передплату журналів, одним з найреальніших і дійсних засобів її повного охоплення при формуванні інформаційних баз даних є тісна співпраця бібліотек та інформаційних центрів й розробка в найближчому майбутньому розподілених і взаємно використовуваних інформаційних ресурсів.

Створення єдиного загальнодержавного реферативного банку даних наукової інформації можливе лише за умов розробки системи реферування української наукової літератури, в основу якої покладене поєднання принципів галузевої спе-

ціалізації провідних наукових бібліотек та органів НТІ при опрацюванні документального потоку і централізації технологічної обробки інформації. Нагальною потребою стає розробка методичних засад оптимізації розподілу обробки документів у типо-видовому і галузевому аспектах між науковими бібліотеками й інформаційними центрами України та методики аналітико-синтетичної переробки інформації, що забезпечить підготовку до випуску друкованих видань і формування реферативного банку даних.

Головна мета розроблюваної концепції - започаткування та впровадження в наукову практику реферативного банку даних, який би кумулював увесь потік української наукової літератури з аналітико-синтетичною переробкою поданих матеріалів і на базі якого здійснювався б випуск комплексу галузевих реферативних видань.

I. Основні принципи побудови серії українських реферативних видань

1.1. Ставиться за мету досягти 100% реферування української наукової інформації.

1.2. Базисним видом інформаційної продукції є єдиний український реферативний журнал (УРЖ) «ДЖЕРЕЛО» і відповідна база даних, побудовані на основі єдиного Рубрикатора НБУВ і єдиного формату подання даних. Інші рубрикатори та системи класифікацій можуть використовуватися в УРЖ і БД лише як додаткові.

1.3. За тематикою УРЖ має охоплювати всі основні галузі природничих, технічних і суспільних наук: астрономію, бібліотекознавство та

бібліографію, біологію, будівництво, географію, геологію, гірничу справу, державу і право, економіку, енергетику, інформатику, історію, культуру, математику, машинобудування, медицину, мистецтвознавство, освіту, політику, радіоелектроніку, сільське та лісове господарство, соціологію, технологію металів, транспорт, фізику, філологічні науки, філософію, хімію та хімічну технологію.

1.4. УРЖ випускається в трьох серіях:

- I серія. Природничі науки. Медицина.
- II серія. Техніка. Промисловість. Сільське господарство.
- III серія. Суспільні та гуманітарні науки. Мистецтво.

1.5. УРЖ повинен відображати зміст таких видів вітчизняної наукової літератури:

- наукові монографії;
- автореферати дисертацій;
- серіальні (періодичні й видання, що продовжуються);
- праці наукових конференцій та симпозіумів;
- збірники наукових праць; довідники й словники;
- офіційні та відомчі видання, матеріали громадських і державних організацій;
- підручники для вищих навчальних закладів.

1.6. В УРЖ не відображаються такі види наукової літератури:

- видання, що не надійшли в книготорговельну мережу;
- навчальна література для шкіл та середніх навчальних закладів;
- депоновані наукові праці;
- картографічні видання;
- патентні документи;
- стандарти та інші нормативно-технічні документи.

1.7. Інформаційне обслуговування надаватиметься в таких основних видах:

- реферативні видання та реферативні БД;
- ретроспективний пошук інформації;
- копіювання першоджерел.

1.8. УРЖ має випускатися (розповсюджуватися) в традиційному друкованому вигляді, на електронних носіях (дискети, компактні оптичні диски), а також передаватися каналами електрозв'язку.

1.9. УРЖ повинен задовольняти інформаційні потреби, які можуть бути представлені поєднанням будь-яких формальних або змістовних ознак: види першоджерел, автори, мови, терміни опублікування, галузі науки й техніки, міжгалузеві проблеми, предмети та ін.

1.10. Реферати, подані в УРЖ, не орієнтовані на використання для будь-яких конкретних завдань і тому повинні відображати центральні теми та предмети першоджерел. У ряді випадків замість

реферату допускається використання анотації або авторського резюме. Середній обсяг реферату в УРЖ і БД (включаючи і бібліографічний опис документа) має становити 1000 знаків. У різних серіях УРЖ і БД можливе використання однакових рефератів і бібліографічних описів для повнішого відбиття змісту наукових документів.

II. Джерела інформації

2.1. Вихідними матеріалами для виробництва УРЖ є весь потік української наукової літератури. Її тематика та видовий склад окреслені в п.п. 1.3, 1.5 та 1.6.

2.2. Для забезпечення 100% відображення першоджерел і найменших витрат на придбання необхідної наукової літератури комплектування та розмітка мають бути побудовані за принципами централізації.

2.3. При відбиранні літератури для відбиття в УРЖ слід керуватися такими принципами:

- найзначнішими джерелами інформації для УРЖ є наукові монографії, автореферати дисертацій, серіальні видання, праці конференцій та симпозіумів;
- із серіальних видань найвагомішими вважаються видання НАН України і ті, які відображають наукові інтереси академічних установ.

2.4. Для кожної серії БД і/або УРЖ перелік найцінніших серіальних видань визначається головним редактором цієї серії.

III. Технологія виробництва

3.1. Головним принципом технології виробництва УРЖ є підготовка єдиної технологічної бази даних (ЄТБД), на основі якої автоматизованими засобами можливо утворювати будь-які різновиди інформаційних видань і БД. Технологія виробництва РЖ має бути максимально ресурсозберігаючою. Дотримання цього принципу дасть змогу на практиці виключити дублювання в інтелектуальній обробці документів-першоджерел (складання бібліографічного опису, індексування, реферування, редагування) і в перетворюванні даних у машиночитану форму.

3.2. Технологію побудовано на використанні електронного каталогу НБУВ, в якому подано майже всі друковані українські наукові видання. Використовуючи електронний варіант БО, складеного фахівцями відділу каталогізації, систему індексів, присвоєних виданню у відділі систематизації - сектор реферування наукової літератури здійснює редагування БО згідно зі стандартами для інформаційних видань і доповнює запис рефератом. Ця ж ланка редагує інформаційні масиви, надані іншими учасниками реферативного процесу, і вводить їх до єдиної технологічної БД.

Програмне забезпечення дозволяє використовувати одноразово введену та відредаговану інформацію у всьому технологічному циклі: і в автоматизованих БД, і для підготовки друкованих інформаційних видань.

3.3. Для формування й розповсюдження галузевих, тематичних та інших конкретних БД - на основі використання даних, які надходять із ЄТБД, у НБУВ утворено **Банк даних «Реферати наукових видань України»**, що регулярно актуалізується, забезпечує автоматизований пошук інформації в ньому - поточний та ретроспективний, здійснює тривале (архівне) збереження цієї БД. Банк даних рефератів подано на Internet-сервері Бібліотеки.

IV. Організація виробництва

На першому етапі роботи з розробки та наповнення єдиного загальнодержавного реферативного Банку даних наукової інформації проводяться Національною бібліотекою України імені В.І.Вернадського та Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України.

У НБУВ було здійснено попередню роботу з розробки методичних засад аналітико-синтетичної обробки реферованих документів, створення єдиного формату виводу даних, згідно з практикою випуску інформаційних видань та останніми редакціями державних стандартів, рубрикації матеріалів у рамках трьох серій єдиного УРЖ та коригування програмних засобів ISIS для умов ведення інформаційної БД.

З листопада 1998 р. почалося наповнення єдиної технологічної БД. А в першому кварталі 1999 р. вже вийшли в світ перші номери трьох серій РЖ «Джерело».

Роботу організовано так: у НБУВ опрацьовується книжковий потік наукової інформації та автореферати дисертацій - це приблизно шість тисяч видань щорічно. ІПРІ реферує близько 80 періодичних наукових видань (здебільшого - журнали та деякі серіальні видання НАН України). Залишаються не включеними в цей процес ще майже 100-150 періодичних видань, тих, що продовжуються (це ще кілька сот тисяч записів), збірники праць, матеріали конференцій, симпозіумів, постатейний розпис яких мав би дуже велике значення. Розв'язанням цієї проблеми має стати поступове підключення до справи великих інформаційних центрів та галузевих бібліотек України. Аналіз досвіду реферування української наукової літератури показав, що на цьому шляху багато не використаних резервів. Досі реферування здійснювалося в багатьох випадках окремими реферативними службами та референтами, діяльність яких була спрямована на виконання

вузькоспеціальних завдань. Спеціалізовані реферативні видання теж поки що спроможні були охопити лише деякі розділи окремих галузей науки. Тому можна зробити висновок про відсутність системи в цій роботі.

Пропонується єдина модель підготовки системи реферативних видань України, яка має максимально повно охопити потік української наукової інформації. В основу системно-структурної моделі покладено поєднання принципів галузевої спеціалізації провідних бібліотек та органів НТІ при аналітико-синтетичній переробці документального потоку і централізації технологічної обробки інформації у процесі формування загальнодержавного реферативного банку даних та виданні реферативних журналів.

Скориставшись відпрацьованими в НБУВ програмними засобами, які вона має намір надати всім зацікавленим у співробітництві, послуговуючися методичними напрацюваннями щодо обробки реферованих видань, провідні бібліотеки та інформаційні установи, реферуючи галузеві видання (це, насамперед, стосується серіальних видань), матимуть змогу не тільки пропагувати свої фонди перед читачами, що вони роблять уже зараз, а й поповнювати загальнодержавну інформаційну базу, створюючи тим самим інформаційний ресурс, яким зможуть користуватися громадяни нашої держави, а також іноземні споживачі по каналах комп'ютерної мережі. Адже, якщо ми маємо намір вийти у світовий інформаційний простір і користуватися його надбаннями, нам потрібно зробити і свій внесок у світові інформаційні ресурси. І робити це потрібно так, щоб нашу інформацію було легко й зручно одержувати й використовувати споживачам будь-якої країни.

На сучасному етапі формування та практичного використання інформаційного потенціалу України особливо важливо сконцентрувати зусилля вітчизняних інформаційних установ на впровадженні нових технологій створення інформаційних масивів, їх збереження і передачі. Майже по всіх перелічених напрямках у НБУВ проводяться роботи, але без координування і кооперації досліджень з нашими колегами навряд чи можливо очікувати на значні результати.

Ознайомитися з досвідом роботи з реферування української наукової інформації і попрацювати з Банком даних «Реферати наукових видань України» можливо на Internet-сервері НБУВ за адресою:

<http://www.nbu.gov.ua/>

Ваші побажання та зауваження із зацікавленістю вислухають за телефоном реферативної служби НБУВ: 264-31-16.